

АНАЛИЗ

на

дейността на Агенцията за българите в чужбина
през 1995 – 1996 г.

I. ОБЩИ БЕЛЕЖКИ

Агенцията за българите в чужбина е създадена с Постановление № 180 на Министерския съвет от 18 септември 1992 г. Тя е орган на правителството за осъществяване на държавната политика спрямо нашите сънародници, които живеят извън страната. Основните функции и задачи на Агенцията са определени от този акт и от Правилника за нейното устройство и дейност, утвърден с Постановление № 250 на Министерския съвет от 10 декември 1992 г.: да поддържа връзки с българите в чужбина и организациите им; да организира, координира и финансира изучаване на проблемите им и изготвя анализи, прогнози и проекти за нормативни актове; да координира, подпомага и контролира дейността по тези, както и по образователни, културни и информационни въпроси на министерствата и другите ведомства; да участва в международната дейност в рамките на компетенциите си.

С Постановление № 161 на Министерския съвет от 15 септември 1994 г. Агенцията разширява своите функции по посока на оказване финансова помощ на установяващите се трайно в страната лица от българска народност.

II. ПРОБЛЕМИ НА БЪЛГАРСКАТА ДИАСПОРА

Българската диаспора днес наброява повече от два милиона наши сънародници. Те са част от българската нация и същевременно трябва да бъдат лоялни граждани на държавите, в които живеят.

Създадени в резултат на различни причини и обстоятелства, отделните български общности се развиват в разнообразни политически, географски, икономически, културни, религиозни, етнически и други условия. Това предопределя до голяма степен специфичното състояние и проблемите, пред които са изправени сега нашите сънародници по света.

На Балканите и в ОНД е налице изявен и компактен български етнически елемент, съхранил в значителна степен българското си самосъзнание. Същевременно той е обременен с тежки проблеми, резултат от икономическа криза, религиозни и други конфликти. Съществуват и се задълбочават процеси на национална, културна и религиозна асимилация, особено в съседните балкански страни. През последните няколко години се проявява желание българи от Украйна, Молдова, Казахстан, Русия трайно да се установят в нашата страна. Причините за това са свързани със стопанска и друга нестабилност, с напрежение от различен характер в тези райони. Не

бива да се подценява и засилващия се стремеж – родов и духовен – на нашите сънародници да се завърнат в своята прародина.

В някои от държавите в тези райони, в които има български общности са налице значителни проблеми за пълноценната им национална изява. Макар и конституционно прокламирани, техните права не винаги се осигуряват на практика – не се допуска в достатъчна степен изучаването на български език; ограничават се културни и религиозни изяви; целенасочено се стагнира икономическото им развитие; налагат им се административни, митнически, финансови и други пречки и забрани; чрез преднамерено административно деление се създават възможности за промяна на етническия баланс в райони с компактно българско население и т.н.

Към тези проблеми е и недопускането на българско гражданство на лица от българска народност, наред с гражданството на страната, където живеят. Това обстоятелство принуждава нашите сънародници да се отказват от българското си гражданство, за да придобиват или да поддържат съответното местно гражданство. В противен случай те търпят граждански, имуществени, професионални, образователни, икономически, визови и други ограничения.

В друга ситуация са българите, живеещи в развитите страни от Европа, Америка и Австралия. Като цяло те са сравнително добре интегрирани в обществото, благодарение на своето високо образователно равнище и професионална квалификация. Съществуват немалко групи и лица с изяви в възможности в политическата, културната и стопанската сфера в страните, където живеят.

Важен проблем за сънародниците ни в чужбина прозира през официалните статистики на някои държави. Те не отразяват обективното демографско състояние на българските общности, като силно, а в отделни случаи драстично намаляват броя на съотечествениците ни. Обичайна практика е да се денационализират сключилите смесени бракове и децата от тях. По подобен начин не се взема под внимание и насилствената смяна на националността, характерна за годините около Втората световна война в бившия Съветски съюз, както и практиката на асимилация по религиозен път в страни като Турция и Гърция. Налице са и денационализационни процеси в новообразуваните държави в Европа, в т.ч. и на Балканския полуостров. По причини от външнополитическо естество, статистиката елиминира български общности в цели географски райони на някои държави.

Независимо от превратностите на времето, от естествените или административно наложени денационализационни процеси, българските общности в повечето страни се стремят и Агенцията за българите в чужбина съдейства за организационно обединяване в клубове, дружества, землячества, асоциации, църковни общности и пр. Издават се вестници, бюлетени, списания; осъществяват се радио и телевизионни предавания на български език; организират се фолклорни групи и състави, школи и неделни

училища за изучаване на български език и българска история. В някои страни българските общности са признати за национални малцинства, като техният статут е конституционно или законодателно уреден.

III. ПО-ВАЖНИ ИНИЦИАТИВИ НА АГЕНЦИЯТА ЗА БЪЛГАРИТЕ В ЧУЖБИНА

В новата история на България липсва цялостна и неподвластна на конюнктурата държавна стратегия и политика по отношение на диаспората. Тази политика бе ориентирана само към нашите сънародници, останали след Берлинския конгрес в пределите на Османската империя и някои други държави. Тя намери практически израз предимно в няколко войни, които не разрешиха националния въпрос.

Демократичните промени у нас, започнали от края на 80-те години, създават благоприятни условия за изработването и практическото провеждане на нова държавна политика спрямо сънародниците ни в чужбина. Това е главна задача, която Агенцията в последните две години постави пред себе си и работи за нейното осъществяване, разбира се заедно с другите компетентни ведомства. Същността на тази политика е по посока на общуването с всички българи по света и техните общности **духовното им приобщаване към майката - първородина и нейните днешни проблеми.** Освен това страната ни трябва да бъде готова административно-институционално и социално-психологически да приема български семейства от чужбина, които поради крайни обективни обстоятелства или настойчива собствена воля искат да се установят трайно у нас.

Въз основа на съгласувани идеи в Министерския съвет, в някои от парламентарните комисии и в духа на очакванията на обществеността по такава национална доктрина вече се работи с най-широко институционно и научно участие.

Но без да се чака цялостната разработка на стратегията спрямо българите в чужбина вече е налице и се осъществява новата държавна политика на грижа и подчертано внимание към нашите сънародници.

По инициатива и при координиращата роля на Агенцията в тази насока са осъществени **крупни прояви.** Те ангажират вниманието и непосредственото участие на българи от чужбина, държавни институции и обществеността у нас.

Обогатяването на представата за днешна България сред една особено активна и важна част от българската диаспора, а чрез нея и сред хиляди читатели и слушатели извън страната ни се постигна в организираната от Агенцията **Среща на журналисти, издатели и продуценти – българи от чужбина през месец ноември 1995 г.** С тази първа по рода си проява Агенцията за българите в чужбина укрепи и разшири връзките с нашите сънародници и техните организации, запозна се по-добре с проблемите им,

което спомогна да се подобри координацията в усилията за тяхното решаване. Срещата даде възможност за по-задълбочено и правдиво запознаване на нашите сънародници извън страната с живота на днешна България, както и за по-пълна и диференцирана информация за съдбата на съотечествениците ни по света.

Без прецедент в миналите отношения на българската държава с емиграцията е организираната от Агенцията среща „Българи – творци в странство“, в която участват голям брой изявили се във втората си родина сънародници в областта на изкуството, литературата и науката. Състояла се в Кирилometодиевите дни през тази година, срещата е съществен акт на интегриране на творчеството на наши интелектуалци и творци от чужбина с националния културен процес и на възстановяване на националната култура в нейния цялостен обем. Срещата се оказва жив механизъм на надеждно и разширяващо се контактуване с творческия емигрантски елит, механизъм, който поражда свои форми и изяви. Тя е и акт на признание и зачитане на волеизявлението на елита на емиграцията, на убеждението му, че се взема предвид неговото мнение по актуални проблеми на сънародниците ни, което се залага във формиращата се нова държавна политика.

Важна инвестиция за бъдещото и за духовното приобщаване на младото поколение българи в чужбина към прародината са организираните от Агенцията литературни конкурси „Знай своя род и език“ и „Разкажете ни нещо за своя живот“. Участието на деца от три континента създава възможност за сближаването им с България, установяване на трайни контакти, основа за утвърждаване на българското им самосъзнание.

Свидетелство за вниманието на родината към съотечествениците ни и за съхраняване на християнските добродетели е актът, който извърши Агенцията като дари икони на известни наши художници на български църкви в чужбина. Създадени на пленера по иконопис в Троянския манастир по инициатива на Агенцията съвместно с Международната ортодоксална банка „Свети Никола“ и Фондация „Елена и Иван Дуйчеви“, тази проява е едно позитивно начало за утвърждаване на ценностите на православните и националните традиции, идващи от многовековната ни история.

Органична част от новата политика на държавата за духовното приобщаване на сънародниците ни зад граница и съпричастието им към българската национална кауза е издателската и информационната дейност на Агенцията за българите в чужбина. Списание „ЕК“ затвърди позициите си сред българските общности в цял свят. То ги прави съпричастни с актуалните явления и проблеми на България в сферата на социалните отношения, икономиката, културата, религията, спорта и т.н. Като трибуна за творческа изява на сънародници от чужбина – поети, художници, музиканти, спортисти – то съдейства за развитие на духовното единство на всички български общности, пръснати по света. Започналият да излиза двуседмичен информационен бюлетин на Агенцията на собствена страница на ИНТЕРНЕТ

запълва една празнина по отношение на осведомяването на нашите сънародници с най-актуални политически, стопански и културни вести от страната.

В тази насока важни са и **предоставяните от Агенцията художествено-информационни продукти**: литература, игрални и документални филми, справочни материали, други печатни и аудио и видео издания.

Разширяването и модернизирването на информационната дейност на Агенцията върви по посока и на **създаването на електронна борса в ИНТЕРНЕТ за българската емиграция** други, проявяващи интерес към българската икономика, среди, както и на мултимедийно (звук и цветен образ) списание в ИНТЕРНЕТ за българска култура. Целта е с това модерно съоръжение, изискващо относително малки инвестиции, да се създаде трайна и широка двустранна връзка с българския академичен, интелектуален и стопански елит от развитите страни в света.

По инициатива на Агенцията за българите в чужбина вече се създава постоянна художествена галерия за наши сънародници в странство – художници, скулптори, графичи и др., като път за непосредствено взаимодействие и национално мотивиране на изтъкнати наши емигранти-творци.

Израз на трайната стратегия на Агенцията на привличане за сътрудничество елита на българската емиграция е **подготвяната среща „Българите в странство и икономическият живот на България“**. Инициативата очертава широк кръг от практически задачи: привличане на инвестиции от страна на българи в чужбина със сериозни стопански и финансови възможности; създаване на условия и контакти за работа с българите от средната класа, която в страните то ОНД, европейските държави, САЩ, Канада и Австралия представлява значителен колективен икономически партньор, способен да допринесе за оживлението на браншовете от нашето стопанство (туризъм, земеделие, лека промишленост); полагане на основите на етнобизнес с българските общности от съседните страни, с цел да се разшири поминъкът на тези общности, да се активизира икономическата им позиция в страната – втора родина.

От изключително значение за информационното обхващане на цялата българска диаспора по света е **създаването на сателитен телевизионен канал**. България е единствената страна на Балканския полуостров, която няма такъв канал. Изоставането на нашата страна в тази област може да се окаже със сериозни последици по отношение на съхраняването и развитието на националната и културна идентичност на българите, пръснати в много страни и континенти по света.

Увеличаването на броя на лицата от български произход, желаещи да се установят трайно в България, както и на постоянния емигрантски поток от 1989 г. насам очертават мащабни и много сложни национални задачи.

В това отношение Агенцията полага усилия да се изгради рационална и издържана политика на приемането на българите – реемигранти от Бесарабия и други райони на Централна и Източна Европа. Съвместно с Министерството на териториалното развитие и строителството Агенцията инициира създаването на комплексна програма, включваща комбинирано социологическо изследване за възможностите на отделните райони на страната за настаняването им и усъвършенстване на нормативната база по проблема.

Липсата на система за количествено и качествено наблюдение на емиграционните процеси от края на 80-те години налага необходимостта от създаване на такава система. На базата на натрупаната и анализирана информация от данни на Националния статистически институт, Министерството на вътрешните работи, Министерството на труда и социалните грижи и други заинтересовани ведомства, Агенцията предлага да се създаде междуведомствена работна група с тези ведомства. Разработването на средно срочна програма по проблематиката ще бъде в основата на дейността на групата.

Взаимодействието и съгласуването на дейността на различни институции и обществени структури е необходимо условие за успешното осъществяване на държавната стратегия и политика спрямо българите в чужбина. Основни звена в това отношение са Народното събрание, институцията на Президента, Правителството и отделните министерства, средствата за масово осведомяване, обществените организации.

По инициатива на Агенцията тази сложна проблематика е обект на благоприятен дебат в Комисията по външната политика и европейска интеграция на Народното събрание. Приетото с консенсус становище на Комисията е по посока на идеите и конкретните действия на Правителството, на неговата вече ясно очертана политика в защита на трайните ни национални интереси: необходимостта от разработване на проект за национална стратегия за българите в чужбина; активизиране на информационната дейност, включително създаване на сателитен радио и телевизионен канал; създаване на най-благоприятен режим за икономическа, образователна и друга дейност на българи от чужбина в страната; приемане на изработения вече проект за закон за българите в чужбина, нов закон за българското гражданство и други нормативни актове и др.

В общата дейност спрямо българите в чужбина много полезен парламентарен механизъм е формираната от Комисията работна група от народни представители. В съответствие с този механизъм са и споразуменията за взаимно сътрудничество на Агенцията с министерствата на правосъдието, външните работи, образованието, науката и технологиите, вътрешните работи, Агенцията за чуждестранните инвестиции, Българското национално радио, както и с фондации и обществени организации.

Агенцията инициира и формирането на работни групи по определени актуални проблеми на наши сънародници в отделни региони и страни, което ангажира вниманието на повече държавни институции и ведомства, както и на широката българска общественост. Такива са групите за Западните покрайнини, за бесарабските, кримските и таврийските българи, по проблемите на емиграцията и реемиграцията, по въпросите на гражданството и правата на българите в чужбина, за българските имоти и паметниците на българската култура в чужбина и др. Привличането на изтъкнати общественици, учени, политици, дипломати в тези работни групи могат да съдействат за формирането на стратегически цели и задачи на държавната ни политика спрямо българите в определени географски райони и проблеми.

За укрепване на православно и национално самосъзнание на нашите съотечественици в Украйна от особена важност са осъществените съвместните инициативи на Агенцията с Дирекцията по вероизповеданията на Министерския съвет. Контактите на Агенцията със Светия синод на Българската православна църква, обмяната на информация между тях, и преди всичко съвместните ни действия по подготовката и реализирането на посещението на Патриарх Максим в Западните покрайнини, са важни стъпки по посока на духовното приобщаване на сънародниците ни към България.

След осъществените редица интензивни прояви с широко национално-политическо значение вече се очерта неотложната необходимост в София Агенцията да организира среща с всички ръководители на българските общности и дружества в чужбина. Това намерение е планирано за втората половина на 1997 г. и ще иска ангажиментите и на други ведомства, след указания на Министерския съвет.

IV. НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА БЪЛГАРИТЕ В ЧУЖБИНА

Националните интереси на България и състоянието и проблемите на диаспората очертават неотложния императив да се създаде и следва единна и трайна стратегия за национална политика спрямо диаспората. Необходимостта от такава стратегия ангажира вниманието на Агенцията, която през декември 1995 г. подготви и представи в Правителството и в Комисията по външна политика и европейска интеграция на Народното събрание „Някои бележки по националната стратегия за българите в чужбина.“ Историческата съдба на българската нация, на днешните реалности е в основата на този документ. Той очертава рамките на националната стратегия, необходимо условия за която е съответствието ѝ с международните европейски и световни стандарти.

Главните посоки на държавната грижа за българите в чужбина, които трябва да залегнат в стратегията, са нашите сънародници:

- да бъдат обхванати в един всеобхватен процес на културно и духовно общуване – без държавно-политически предубеждения и наслоени настроения от миналото;

- да утвърждават в страните на пребиваването им позитивен образ и доверие към своята първородина;

- да бъдат активни групи за популяризиране на възможностите на България в различни области;

- да съдействат пред институциите и обществеността на държавите на местоживеенето им за разширяване на икономическите и други връзки с нашата страна и при подходящи условия да се ангажират и пряко в стопанското развитие на страната.

Агенцията предложи и предстои да се създаде от Министерския съвет **междуведомствена комисия или работна група** с участие и на представители на историческата наука и социалната практика, която да започне системна работа за подготовка в писмен вид на националната стратегия за нашите сънародници в чужбина. След обсъждане проектът би трябвало да бъде утвърден от Правителството и приет от Народното събрание.

V. НОРМАТИВНА УРЕДБА

Важен механизъм за реализиране на държавната политика спрямо сънародниците ни зад граница са Конституцията и цялостната нормативна уредба за техните права, задължения и статут.

Действащото законодателство и подзаконови актове по тези въпроси обаче са крайно недостатъчни. Агенцията за българите в чужбина изведе като **изключителни приоритети и принципи своята дейност в създаването на система от нормативни актове, които в своята цялост да създадат законова база и дух на реална грижа по проблемите на българите в чужбина.**

Назначена от Министерския съвет **междуведомствена работна група**, ръководена от председателя на Агенцията за българите в чужбина, изработи проект за **закон за българите в чужбина**. Скорошното му приемане ще създаде и правна основа, и обществена атмосфера за приобщаването на сънародниците ни и за развитието на нормативната уредба за тях.

В нормативните актове би трябвало да залегнат основните принципи на държавната стратегия и политика спрямо българите в чужбина, които бяха посочени по-горе, а именно: предоставяне на социални и икономически преференции и приравняване във възможно най-широки рамки на техния статут към националния режим за живущите в страната лица, при осъществяване на контактите им с България, при развиване на стопанска и друга дейност у нас; защита и подпомагане на българи от чужбина, желаещи трайно да се установяват в България. Това ще съдейства за духовното приобщаване към България на нашите сънародници и за утвърждаването чрез

тях на нейния позитивен образ като демократична държава с многовековна култура.

Като резултат на много и големи усилия очакваният нов закон за българското гражданство ще трябва да уреди цялостно благоприятните условия за придобиване на българско гражданство, да предостави еднакви общи права и задължения на всички лица от българска народност, независимо от месторождението и местоживеенето им.

На същите изисквания трябва да отговорят и други нови закони, които създават по-добри условия за общуване на сънародниците ни с отечеството, и е наложително да се приемат без забавяне:

- за пребиваването на чужденци в Република България и правилник за прилагането му. До приемането им, да се приеме нов правилник за прилагане на действащия Закон за пребиваването на чужденци в Република България;

- за контролно пропускателните пунктове;

- за личните карти и адресната регистрация;

- за гражданското състояние;

- за задграничните паспорти;

Сред българските общности съществуват немалобройни групи и отделни лица със сериозен стопански, финансов и културен потенциал, които може да бъде реализиран и у нас. Затова е необходимо да се създадат нормативни предпоставки, които да мотивират наши сънародници за участие в икономическия и духовния живот на България.

В тази насока са предложенията на междуведомствената работна група, назначена от Правителството по инициатива на Агенцията за българите в чужбина. Те включват и изменения и допълнения на законите за държавна собственост и общинска собственост, за стопанската дейност на чуждестранните лица и за закрила на чуждестранните инвестиции, на Постановление № 103 от 31 май 1993 г. на Министерския съвет за осъществяване на образователна дейност сред българите в чужбина по посока на създаване на по-големи възможности за придобиване на собственост, за делова дейност, за получаване на образование и квалификация.

Досегашната работа на Агенцията за българите в чужбина, а и опитът на други страни с национално отговорна политика спрямо сънародниците им, живеещи извън националните граници, показват че финансирането на такава дейност не трябва да разчита на ежегодно отпусканите от бюджета средства. Това налага създаването на **фонд към Агенцията**, който да участва във финансирането на дейността спрямо българите в чужбина. В неговото управление, разбира се, ще участват равнопоставено и другите ангажирани ведомства.

- Открит и болезнен е въпросът за оказване на необходимата грижа към българите от чужбина, които трайно се установяват у нас. Досегашният опит налага да се координират чрез Агенцията задълженията на редица ведомства

като се оценят реално възможностите за заселване в различни райони и за подпомагането им с работа, жилища и др. Всичко това изисква създаването на звено в Агенцията по проблемите на трайно установяващите се в страната българи от чужбина.

Формирането, развитието и реализирането на държавната стратегия и политика спрямо българите в чужбина, решаването на техните разнообразни проблеми, категорично изискват координираните усилия на различни държавни органи от централно и местно равнище. Тази координация не трябва само да бъде нормативно декларирана, а и гарантирана чрез съответни правни и други средства. Това се налага още повече поради обстоятелството, че тук са ангажирани много институционални звена, всяко от които със своята необходима компетенция.

На свой ред и междуведомствената група счита, че Агенцията за българите в чужбина като държавен орган, осъществяващ държавната политика спрямо сънародниците ни зад граница, трябва да има координиращи, контролиращи и ръководни функции по отношение на другите държавни структури, ангажирани с подобна дейност. Това изисква усъвършенстване на статута и издигане на ранга на Агенцията за българите в чужбина в системата на изпълнителната власт. Така ще се изгради реалната основа за трайното осъществяване на държавната политика в тази област.

Уважаеми господин Министър-председател,

Със съдействието на Министерския съвет, през 1995-1996 г. Агенцията за българите в чужбина съумя да очертае основните идеи и да започне осъществяването новата държавна политика спрямо нашите сънародници, останали по волята на историческите обстоятелства извън пределите на България. Реализирането на една трайна и далновидна държавна политика в тази област ще допринесе за запазването и развитието на културната и национална идентичност на съотечествениците ни зад граница, за повишаване на самочувствието и възможностите ни като народ с хилядолетна държавност и култура. Грижата за нашите сънародници ще позволи те да бъдат съхранени като значителен национален резерв, като благоприятен фактор за цялостното развитие на нашата страна. Осъществяването на тази политика е невъзможно без участието на законодателната и изпълнителна власт, на родолюбивите организации, на цялото общество.

20 ноември 1996 г.

Гиньо Ганев

Председател